

KRIŽEVAČKA MANUFAKTURA PEĆI I SUĐA U XVIII. ST.

Miroslava Despot

Merkantilistička nastojanja Karla VI. i Marije Terezije oko izgradnje i popravka cesta, regulacije rijeka i podizanja manufaktura, radi povećanja i jačanja domaćeg prometa i proizvodnje, odražavaju se postepeno i u Hrvatskoj. Prvenstveno podižu ondje manufakture strani kapitalisti-feudalci¹ pored njih se javljaju kao vlasnici poduzeća, dobivajući u najam zemljišta, strani obrtnici², a ponekad i strana vojna lica.³

Marija Terezija je davanjem brojnih povlastica zainteresirala s vremenom i naše ljude za svoje »privredne novotarije«, pa su i oni pomalo ulazili u njenu »privrednu obnovu«, osnivajući poduzeća domaćim kapitalom. Prvi, dosada poznati vlasnik jedne domaće manufakture⁴ bio je Franjo Kušević. Osnovao je 50-tih godina XVIII. st. nedaleko Zagreba u Ksaveru »pannificinu«⁵, koja je proizvodila sukno prostije kvalitete za vojna i civilna lica i gunjeve sve do potkraj XVIII. stoljeća. Njen prestanak uvjetovali su brojni faktori: konkurencija moravskog i šleskog sukna, inostrano radništvo i financijske teškoće, koje su nastale zbog poslovnih malverzacija. Ohrabreni Kuševićevim poduzetnim duhom i trgovačkom sposobnošću, pojedini hrvatski feudanci podižu i osnivaju na svojim posjedima manufakturna poduzeća, u kojima rade strani stručnjaci, domaći ljudi i ponekad — kmetovi. Šezdesetih godina XVIII. st. Draškovići osnivaju staklanu ispod gore Macelj nedaleko Trakošća-

---

¹ Prvo poduzeće s inostranim kapitalom osnovao je u Hrvatskoj početkom XVIII. st. Španjolac Perlas de Rialp. Usp. M. Despot, Staklana »Perlasdorf« i njen vlasnik markiz Perlas de Rialp, Starine 49, 1959. Za druga manufakturna poduzeća u Hrvatskoj i Slavoniji v. R. Bičanić, Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji (1750—1860), Zagreb 1951.

² Među obrtnicima strancima ističe se Čeh Franjo Holub, vlasnik staklane u Sušici u Gorskom Kotaru. Usp. Despot, Postanak, razvoj i proizvodnja staklane u Sušici, Zbornik Primenjene Umetnosti, Beograd 1958, br. 3-4.

³ Od stranih vojnih lica osnovao je manufakturu pepeljike u Bakru kapetan Theodor Schley, osnivač »temišvarske kompanije«. Spisi o poslovanju te manufakture čuvaju se u skupini »Acta Buccarana«, B, F. 13, Inv. 1-3, 43, Državni arhiv, Zagreb. O Schleyu v. Al. Dománovszky, Die Vergangenheit der ungarischen Donau-Handelsschiffahrt, Ungarische Jahrbücher, 1922.

⁴ Ne smijemo, međutim, mimoći našu najstariju manufakturu željeznih proizvoda, osnovanu sredinom XVII. st. u Čabru, kao vlasništvo grofa Petra Zrinskoga. Eksploatiranje našeg rudnog blaga nastavljeno je i u XVIII. stoljeću, pa je uz ostalo veoma aktivan rudnik bakra u Samoboru, bakrana u Bregani itd.

⁵ Despot, Zagrebačka »pannificina« Franje Kuševića, Starine 50, 1960, u štampi.

na,⁶ a 70-tih godina sukнару u Trakošćanu,⁷ u kojoj su umjesto najamnih radnika uposleni kmetovi, obavljajući, prema suvremenom izvještaju, vrlo spretno i savjesno svoje poslove. Izrađeno sukno bilo je namijenjeno potrebama širokih slojeva. Sukнару je posjedovao i Franjo Patačić⁸ u Vidovcu⁹ nedaleko Varaždina, gdje je 1771 osnovao i manufakturu svilenog papira¹⁰, koja je još iste godine, zbog nemogućnosti plasiranja gotovih proizvoda obustavila jedva započeto poslovanje. Zagrebački kaptol posjeduje od 1771 manufakturu papira u Zagrebu,¹¹ koja je poslovala i u prvim decenijama XIX. stoljeća. Većina tih poduzeća postoje samo nekoliko godina, poneka i kraće. Obustava rada gotovo je uvijek uslijedila zbog toga, što naši proizvođači nisu imali dovoljno potrošača, a osim toga ih je uništavala i uvezena roba iz privredno razvijenih austrijskih pokrajina, kojoj naši proizvođači nisu mogli konkurirati ni kvalitetom ni kvantitetom.

Godine 1775 se uz staklo, sukno i papir pojavljuje u našim krajevima jedan novi proizvod — peći i suđe, izrađeni u novoosnovanoj manufakturi Ignjata Magdalenića u Križevcima.¹² Barun Ignjat Magdalenić bio je sin Baltazara Magdalenića, savjetnika i predsjednika Sudbenog stola,¹³ i Terezije rođene »Štetar ili Sumecki, udovice podžupana Bengera«.¹⁴ Terezija je bila druga Baltazarova žena, pa je on tom ženidbom vidno poboljšao svoje materijalno stanje dobivši imanja obitelji Šćetar i Benger. Imanja obitelji Benger otkupi od Bengerovih nasljednika novcem, koji mu je darovao brat biskup, tako Međe i Sudovec, a i u Gušćerovcu isplati zahtjeve udovice Šćetar. Doista je u tom braku bio vrlo sretan ne samo zbog stečenih imanja, bogatstva i gotova novca, nego i zbog razboritosti i izvanrednog postupka svoje žene.¹⁵ Mladi Ignjat, je, prema Krčelićevim navodima, »bio sposoban mladić, ali zanemaren«. Po Najšićevom¹⁶ savjetu g. 1758.¹⁷ odlazi u Beč, gdje je bio »prepušten sam sebi, pa je odatle donio kući način života, koji mladež tu upija, naime raskoš, pre-

⁶ Staklana je osnovana između 1764 i 1765, rad je obustavljen 1773, što saznajemo iz godišnjeg izvještaja varaždinske županije, koji je bio upućen Hrvatskom kraljevskom vijeću u Varaždinu. U izvještaju se kaže: »Quemadmodum Processuales Judices nobilium nostri in Publico retulerunt ex illis fabricis, et Manufacturis, quias in Annua praeteriti anni repraesentatione nostra Excelso Consilio Regio retuleramus, fabricam Vitriaria Maczelensem in Dominio Trakostjan habitam cesasse, et per Dominum Respectivum sublatam esse; caeterum autem nullam novam fabricam aut manufacturam hoc anno inductam haberi ita ad ipsum ad hoc punctum obsequenter referimus. Acta Consilii Regii Croatici=A. C. R. C., 1774, Fasc. CLIV., D—16, Državni arhiv, Zagreb = D. a. Z., Usp. E. L a s z o w s k i, Rudarstvo u Hrvatskoj I, Zagreb 1942, str. 85, bilj. 172.

⁷ A. C. R. C., 1772. Fasc. XCVII., D—539, D. a. Z.

⁸ O obitelji Patačić J. M a t a s o v i ć, Prilog genealogiji Patačića, Narodna Starina 24, str. 409—448.

⁹ A. C. R. C., 1772, Fasc. XCVII., D—539, D. a. Z.

¹⁰ Acta comitatus varasdinensis, 1772, Fasc. XVIII. — Nr.-o 72. — 3. XI. D. a. Z.

¹¹ Acta capituli saeculo XVIII., depozit u D. a. Z., A. C. R. C., i Acta comitatus zagrabienis, D. a. Z.

¹² A. C. R. C. 1776, Fasc. CCXII., A-102, D. a. Z.

¹³ B. A. K r č e l i ć. Annae ili historija 1748—1767, Zagreb 1952, JAZU, str. 461.

¹⁴ Krčelić, o. c., str. 461

¹⁵ Krčelić, o. c., str. 462

¹⁶ Adam Najšić, protonotar i podban kraljevine.

¹⁷ Krčelić o. c. str. 427

ziranje vjere, rasipnost, razbludnost itd.«¹⁸ Nastanivši se u Zagrebu, mladi Magdalenić nastavi svoj raniji način života; ugledao se pritom u svoje prijatelje — mlade plemiće, koji su prema svjedočanstvu suvremenika u 70-tim godinama XVIII. st., pa i prije, živjeli veoma razbludnim i raskošnim životom, jer se upravo tada »počela... po Hrvatskoj širiti pogubna raskoš, koja je prelazila snage; naročito se u Varaždinu, gdje bijaše sjedište banskog vijeća, moglo vidjeti sjajnih kočija najnovije vrste, srebrnog stolnog suđa, raskošnih livreja, teklića, francuskih kuhara. Ekselencije, magnifici i gospođe naručivali su skupe pomodne predmete iz Beča, održavali su veoma ukočene društvene zabave — ukratko, Varaždin bijaše mali Beč. Ova je raskoš prelazila snage nacije...«¹⁹

U međuvremenu umre Baltazar Magdalenić, postavši prije toga barunom. Ostavio je sinu velik imetak, barunat i brojne posjede; uz to je mladi Ignjat dobio i dio majčinih posjeda, među njima i neka zemljišta u Križevcima. Došavši na taj način do zamjernih materijalnih sredstava, mladi se čovjek prebaci na trgovačko polje, baveći se najprije kupnjom i prodajom žita,²⁰ a zatim i osnivanjem jednog manufakturnog poduzeća. Osnovavši manufakturu peći i suđa u Križevcima, Magdalenić je smatrao i mjesto i proizvodnju podesnim i korisnim, s obzirom na to, što je u Križevcima lončarstvo dobro napredovalo, pa je vjerovao, da će moći uposliti i domaće ljude u svojoj manufakturi.

Magdalenićeva manufaktura je bila prvo poduzeće, koje je osnovano u Križevačkoj županiji odnosno u samim Križevcima. Iz ranijih županijskih izvještaja slijedi da ni 1773, a ni 1774 nema na križevačkom županijskom teritoriju nijedne »fabrike«²¹ ni manufakture.«²² Rad u manufakturi je započeo prvih mjeseci 1775, što saznajemo iz vlastoručne Magdalenićeve obavijesti, u kojoj, osim toga, podrobno opisuje čitavu svoju proizvodnju navodeći »da je u stanju svakoga snabdjeti prekrasnim bijelim, morsko-zelenkastim, tamno modrim, pepeljastim, srebrnastim, meliranim, crnim, žutim i smeđim... lijepo ocakljenim pećima uz najjeftinije cijene.«²³ Naglašava nadalje, da su peći izra-

¹⁸ Krčelić, o. c., str. 427

¹⁹ Promjene u hrvatskom društvu od kraja XVIII. stoljeća. Iz memoara grofa Adama Oršića, koje je g. 1812 napisao njemačkim jezikom. Izdao I. Kukuljević u Arkivu za povjestnicu jugoslavensku X, Zagreb 1869. Prevedeni odlomci nalaze se na str. 257—279 i 280—281 (Prijevod Ljerke Kuntić) Historijske čitanke za hrvatsku povijest I. Do ukidanja feudalnih odnosa u Hrvatskoj god. 1848. Uredio prof. dr. J. Sidak, Zagreb 1952, str. 166.

²⁰ Krčelić, o. c., str. 529

²¹ U XVIII. st. oštro se razlikuje pojam fabrike i manufakture. O tome nalazimo opširno tumačenje u ekonomskom leksikonu Georga Heinricha Zinckena: »... Jedoch in diesem... macht man wiederum einen Unterschied unter solchen, wozu man kein Schmelz-Feuer, Haemmern und Schmieden, und dennen jenigen, wobey man diese zwey Stuecke vornehmlich noethig hat. Die erste Art nennt man im allerengsten Verstande Manufacturen, die andere aber Fabriquen. als Gold-und Silber-Stahl-Eisen-Messing-Kupffer-Glas-Porcellain-und dergleichen Fabriquen. G. H. Zinck e n, Allgemeines Oeconomisches Lexicon... , Leipzig 1764, Coll. 1773/4. Zbog toga nalazimo u dokumentima koji spominju Magdalenićevu manufakturu izraz »fabric«.

²² Acta comitatus crisiensis, 1774, Fasc. XXV (39, 40), N-ro 6, D. a. Z.

²³ »... jederman, mit schönstem weissen Meergrünlicht, und dunckel blauen, aschen Berl und Silber farben, auch melirt, schwarz gelben, braunem ecc. — schön glacirten öffnen um billigsten Breis bedienen zu können...« A. C. R. C. 1776, Fasc. CCXII, A-102, D. a. Z.

đene u najraznovrsnijim oblicima, ukrašene piramidama, kolonadama, reljefima, a izvedene i na kineski način,²⁴ prema potrebama suvremenog ukusa.²⁵

S obzirom na razvoj evropskih peći, s pravom je ustanovila Olga Klobučar, da se »tek krajem 15. i tokom 16. stoljeća odvajaju... oblici seoskih i gradskih peći. Razvojem cehova urbanizira se i usavršava i taj zanat, a sve razvijenija kultura stanovanja traži i od te grane proizvodnje sve izrazitije umjetničko oblikovanje i saživljavanje sa stilskim izrazom svoga vremena. Dok selo pretežno pridržava stare uvriježene oblike peći, dotle se kod feudalnih i gradskih peći znatno mijenja oblik pećnjaka kao i cijela arhitektonska konstrukcija peći.«²⁶ Kasnorenesansna i barokna peć doživljava u XVII. st. svoj najveći domet. Početkom XVIII. st. upotrebljavaju se peći »borrominijevih arhitektonskih oblika«,²⁷ izvedene u živim bojama, ocaklene i ponekad ukrašene reljefima. Sredinom XVIII. st., sa sve jačim prodiranjem novog rokoko-stila na gotovo sva područja umjetnosti i umjetnog obrta, izrađena je i peć u tom novom, »laganom i lepršavom« stilu. Takve peći izrađuje s malom retardacijom i Magdalenićeva »fabrika figulacea« u Križevcima.

Magdalenić se nadao, da će domaće plemstvo kupovati njegove proizvode, jer su njihovi domovi bili uređeni prema suvremenom evropskom ukusu. Međutim, on je smetnuo s uma, da naše plemstvo u XVIII. st., a i kasnije, više cijeni uvezenu robu, smatrajući je »otmjenijom«, negoli dobar i solidan domaći proizvod. Zbog toga je njegova proizvodnja već prve godine ograničena na malen broj potrošača, iako je uz peći izrađivao i raznovrsno bijelo suđe iz kamenine, servise, lončice, tanjure i brojne druge predmete. Kao dobar organizator i trgovac, Magdalenić nakon prve dosta neuspješne godine upućuje Mariji Tereziji lično molbu preko Hrvatskoga kraljevskog vijeća, u kojoj traži različite pogodnosti i povlastice, želeći na taj način pojačati proizvodnju. Ponajprije moli dopuštenje za izvoz svojih proizvoda izvan Hrvatske, a zatim da Hrvatsko kraljevsko vijeće obavijesti sve ugarske i hrvatske županije, »pojedine gradove na kopnu i moru, austrijske pokrajine, Češku, Moravsku, Štajersku, Kranjsku i druge o postojanju i proizvodnji njegove manufakture.«²⁸ Nadalje moli da bude oslobođen od plaćanja raznih gradskih nameta i daća u Križevcima. Te povlastice napose traži i za strano radništvo, koje je uposlio u svojoj manufakturi, jer domaći lončari nisu htjeli kod njega raditi. Moli i specijalnu dozvolu za namještenje radništva bez razlike vjeroispovijesti. Ovaj je zahtjev razumljiv, jer je općenito poznato, da su gotovo svi bolji stručnjaci radnici u to vrijeme još uvijek potomci nekadašnjih emigranata — hugenota, koji su se nakon ukidanja »Nanteskog edikta« 1685 rasuli po čitavoj Evropi, pa kao stručnjaci dolaze i u naše krajeve. Upravo za te radnike protestantske vjere moli Magdalenić vjersku toleranciju. U mol-

²⁴ T. zv. »chinoiserie« je slobodno stvoren stil, omiljen u Evropi u XVII. i XVIII. st., ponajviše u primijenjenoj umjetnosti. Nastao je oponašanjem kineske umjetnosti.

²⁵ A. C. R. C. 1776, Fasc. CCXII, A-102, D. a. Z.

²⁶ Tihomil Stahuljak-Olga Klobučar, Pećnjaci starih gradova Samobora i Susedgrada, Tkalčićev Zbornik II, Zagreb 1958, str. 207.

²⁷ Francesco Borromini (1559—1667), talijanski arhitekt i kipar. Voli veličajne oblike i živo pokrenute tlocrte, pa je bio »izvršilac naročitog baroknog stilskog htijenja«.

²⁸ A. C. R. C. 1776, Fasc. CCXII, A-102, D. a. Z.

bi traži nadalje, da bi njegove gotove proizvode kupovali i strani manufakturisti, pa bi njihov dolazak u naše krajeve u svakom pogledu bio materijalna dobit, ne samo za njega nego i za Hrvatsku. Moli povlastice i za uvoz soli, potrebne za ocakljivanje pećnjaka, koja je prema njegovim riječima bila jeftinija i izdašnija od morske. Na kraju molbe traži dozvolu da manufaktura smije nositi naslov »Kaiserlich königlich privilegierte Magdalenichische Kreützer Fabrique«. ²⁹

Vladarica je još iste godine udovoljila svima njegovim željama navedenim u molbi, pa je taj privilegij uputila Hrvatskom kraljevskom vijeću u augustu iste godine. Privilegij je još isti mjesec uručen molitelju Magdaleniću. ³⁰

Mjesec dana prije Hrvatsko kraljevsko vijeće uputilo je križevačkoj županiji dopis, u kojemu traži podatke o žigosanju robe u našim manufakturama. Kako manufaktura tada još nije bila službeno potvrđena, roba se nije žigosala, nego su samo bile obilježene škrinje »quibus abvehantur . . . dictis Litteris M. C. et F.« ³¹ Nakon dobivenog privilegija bili su povremeno žigosani predmeti zaštitnim znakom M. C. F. »cujusve fabricata Literis M. C. F. signati solent«, ³² prema postojećim zakonima Austrijske carevine i evropskog tržišta.

Napomenuto je, da je Magdalenić namjeravao prodavati gotove proizvode i izvan granica Hrvatske. Od tog zahtjeva brzo je odustao iz više razloga, prvenstveno zbog teških prevoznih uslova i zbog nemogućnosti konkurencije. Bio je dakle primoran da svu izrađenu robu, peći i suđe prodaje na domaćem tržištu. On snabdijeva naše feudalce lijepim i ukusnim pećima, koje su bile solidno i precizno izrađene. ³⁴ Ostalu robu prodaje malobrojnomo građanstvu, svećenstvu, a poneki komad i seljaku. S vremenom je prodaja sve slabija, a troškovi ostaju isti, ili se čak i povećavaju. Magdalenić ne gubi nadu, pa je usprkos slaboj prodi nabavio nove velike peći »potissimum fornaces« ³⁵ za pečenje. Taj veliki izdatak nije donio očekivani profit, posao je i dalje opadao i prodaja je bila sve manja. Prema jednom sačuvanom računu, »Magdalenichische Kreüzzer Fabrique« ³⁶ prodala je 1781 za županijsku zgradu u Križevcima dvije peći u ukupnoj vrijednosti od 98 forinti. Taj račun je i posljednji zasada po-

²⁹ A. C. R. C. 1776, Fasc. CCXII, A-102, D. a. Z.

³⁰ A. C. R. C. 1776, Fasc. CCXII, A-102, D. a. Z.

³¹ M = Magdalenich, C = Crisium, F = Fabrica. A. C. R. C. 1776, Fasc. CCXIX, E-54, D. a. Z.

³² A. C. R. C. 1776, Fasc. CCXVII, D-240, D. a. Z.

³³ Zaštitne marke postoje na pojedinim obrtničkim proizvodima već u Starom i Srednjem vijeku, ponajviše na metalnim i zemljanim predmetima. U XVIII. st. se najčešće javljaju na predmetima izrađenim u evropskim porculanskim manufakturama.

³⁴ E. L a s z o w s k i, Oranžerija u Ozlju god. 1776 i tvornica peći u Križevcima, Novosti, 1927, br. 200, 30. X., Mislimo, da su peći, koje je 1911 darovao zagrebačkom Muzeju za umjetnost i obrt grof Thurn i Taxis, tadašnji vlasnik Ozlja, bile izrađene u Magdalenićevoj križevačkoj manufakturi. V. sliku jedne takve peći u knjizi: Josip H o r v a t, Kultura Hrvata kroz 1000 godina I, Zagreb 1939, str. 158, sl. 307.

³⁵ A. C. R. C. 1776, Fasc. CCXIX., E-54, D. a. Z.

³⁶ Acta comitatus crisiensis, 1781 2, Fasc. LVI. (85, 86, 87, 88), 88-No. 20, D. a. Z.

znati dokumenat o poslovanju poduzeća. Kada je rad u njemu obustavljen, ne može se ustanoviti prema sačuvanoj građi, pa njegova definitivna likvidacija ostaje otvoreno pitanje.

Na obustavu rada je svakako utjecalo više okolnosti: veliki i stalni troškovi potrebni za povećanje poduzeća i slaba prođa gotovih proizvoda bili su vjerojatno glavni razlog, ali su važni faktor bili skupo inostrano radništvo i materijal. Čini se najzad, da su domaći lončari ometali rad u manufakturi, pa je i taj fakat negativno djelovao na poslovanje i proizvodnju.

Ma da je ovo poduzeće poslovalo svega nekoliko godina³⁷, njegova proizvodnja je bila značajna iz dva razloga: prvenstveno zbog toga, što je ono osnovano *domaćim kapitalom*, i drugo, što je to bila *prva i najstarija manufakturna proizvodnja*³⁸ te vrste u Hrvatskoj.

Z u s a m m e n f a s s u n g

In diesem Beitrage wird die Tätigkeit der bisher unbekanntnen Manufaktur geschildert, die in dem Städtchen Križevci 1775—81 (?) glacierte Öffen und Erdschirr erzeugte.

---

³⁷ Napuštajući privredno polje Magdalenić prebacuje povremeno svoju aktivnost u kasnijim godinama i na kulturno područje. Namjeravao je 1792 pregraditi napuštenu crkvu Klarisa u Zagrebu i pretvoriti je u kazalište i plesnu dvoranu. Taj njegov plan nije bio originalan, jer se već 1788 istom mišlju bavio zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac. O Magdalenićevim namjerama v. F. Fancev, Sitni prilozi za povijest hrvatske književnosti 9. Barun I. Magdalenić i kazalište u Zagrebu. Građa za povijest književnosti hrvatske VII, 1938, str. 313—314. O Vrhovčevim namjerama v. E. L a s z o w s k i, Crtice iz kazališne prošlosti grada Zagreba (1784—1816), Narodna Starina 10, str. 79—95.

³⁸ Dosada je postojalo mišljenje, da je najstarija manufaktura zemljane robe osnovana na Rijeci, 1796. Tu je manufakturu osnovao riječki trgovac Josip Pessi, posjednik i manufakture voska. Od njega ju je preuzeo Luka Gregorić iz Trsta, koji je pod francuskom upravom na Rijeci »gotovo pretao radom, jer nije mogao dobiti sirovine iz Verone, Vicenze, Schija i Brente. Podmirivao je potrebe okolice i izvezio u Dalmaciju i Hrvatsku.« V. Danilo K l e n, Privredno stanje Rijeke u doba Ilirije. Prema suvremenim izvještajima Trgovinske komore, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske 8, Zagreb 1959, str. 57.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB